

DET DANSKE HEDESELSKAB

Hegns materialer

Byg selv Deres raftehegn. Hedeselskabet har alle materialerne: **Granrafter** i alle længder og dimensioner, med eller uden bark og beh. m. carbolineum. **Trykimprægnerede pæle**
Rekvirér brochure med priser samt vore hegnstips.

H HEDESELSKABET
7330 BRANDE
TLF. (07) 181088

Apparater
Instrumenter
Glasvarer
Kemikalier

AARHUS
(06) 13 16 11

KØBENHAVN
(01) 14 14 02

Leverandør
til Hede-
selskabets
laboratorier

ODENSE
(09) 12 36 02

St. Hjøllund Savværk og Imprægneringsanstalt

er køber af nåletræ
til bygningstømmer og master

Hjøllund, 7362 Hampen . Tlf.(06) 86 91 00

BRAGEET DRÆNRØR - med og uden filter

PLAST AKTIESELSKAB

Jens Juulvej 10
8260 Viby J
06 - 14 96 00
Postbox 2259
Giro 16 31 53

Overalt i Danmark

Forhandlere øst for
Storebælt anvises

HEDESELSKABETS MASKINCENTRAL

Rydning af gamle læhegn og skovarealer.

Anlæg af skovveje og sportspladser.

Pløjning i dybder fra 30 til 120 cm med specialbyggede plove.

Anlæg af kunstige søer.

Inspektør Johs. Malmbak, Klosterlund, 7442 Engesvang.

Tlf. (06) 86 50 86 — Træffes bedst kl. 8 - 9.30.

LANDBRUGSRØR spørg

GRINDSTED BETONVAREFABRIK ^{ÅS}

TELEFON (05) *32 06 88

G.T. rør, landbrugsrør, brøndgods, kantsten, fliser, fundamentsblokke,
specialvarer efter opgave

MODERNE HAVEREDSKABER
DER LIGGER GODT I HAANDEN

**SUPER LET-
VÆGTSSKOVLN
»ZINCKLET«**

GØR ARBEJDET LET
LET MEN STÆRK SKOVL

FAAS OGSAA MED
STØVLEBESKYTTER

DEN ER RIGTIG

**ZINCK
GODTHAAB**

Stenvad Cementstøberi

Telf. Stenvad (063 - 8 24 11) 6

Arnold Westmark

Alle Δ mærkede rør
ALTID LEVERINGSDYGTIG

CIMBRIA TØMMER HANDEL

Aktieselskab

AABENRAA

INDHENT TILBUD

Flagstænger

i alle længder –
olfebehandlet
eller trykimpræg-
neret, forsynet
med knop og
klamp. Vi har
også egestøtter
og beslag til
flagstænger.
Rekvirér bro-
chure med
priser.

HEDESELSKABET
7330 BRANDE
TLF. (07) 181088

DRÆNRENSNING

Spuling af forurenede dræn-
systemer og vandrør foretages
med højtryksmaskiner.

Henvendelse kan ske til
Hedeselskabets lokale kontor
eller til hovedkontoret,
8800 Viborg,
telefon (06) 62 61 11, lokal 244.

Nr. 4

15. april 1975

96. årgang

Hedeselskabets Tidsskrift

I nummer 4:

Tilskud til grundforbedring
Grindsted-udstillingen
50.000 kr. til læplantning
Miljøvenligt læ
Kongenshus Mindepark
3-rækkede omkring
Grindsted
Hedeafbrænding
Ny plantemaskine

Redaktionen:

Redaktør:
Hans Sigfred Knudsen

Redaktionsudvalg:

Kontorchef B. Dalberg-
Larsen (formand)
Skovrider L. Oppermann
Afdelingschef N. Venov

Hedeselskabets Tidsskrift
udgår 12 gange årligt
til medlemmer.

Medlemsbidraget er
årligt mindst 20 kr.
eller én gang for alle
mindst 200 kr.

Tryk:
Carlo Mortensens
Bogtrykkeri, Viborg.

Annonceekspedition:

Hedeselskabets Hoved-
kontor, 8800 Viborg
Telefon (06) 62 61 11

Annoncepris: 70 øre/mm

Forsiden:

Fasanen søger gerne
dækning – de nye 3-ræk-
kede løvtræhegn, som
omtales i tidsskriftet, vil
give den gode tilflugts-
steder.

Tilskud til dræning

Danske landmænd kan imødesee, at de igen kan opnå tilskud til grundforbedring, idet landbrugsministeren har udarbejdet lovforslag, hvorefter der i finansåret 1975-76 inden for en beløbsramme på 12 mill. kr. vil kunne ydes et tilskud på 25 pct. til dræningsarbejde. Lovforslaget har to formål: at fremme beskæftigelse og produktion.

I sidste halvdel af 60'erne blev der årligt drænet 10.000 ha – i 1974 kun 5000 ha. Nedgangen medførte ikke kun arbejdsløshed blandt de egentlige dræningsarbejdere, men betød tillige mindre beskæftigelse på teglværker og betonvarefabrikker. I lovforslaget anføres, at der skal anvendes ler- eller betonrør for at opnå tilskud.

Hedeselskabet har givet landbrugsministeriet en række oplysninger om aktuelle priser på dræningsarbejde og angående omkostningernes fordeling. Det fremgår heraf, at ved dræningen af 1000 ha medgår skønsmæssigt 115.000 arbejdstimer. Noget over halvdelen falder på selve dræningsarbejdet, resten forbruges ved fremstilling af rør på teglværkerne. Beregningen er baseret på, at der beskæftiges 90 mand pr. 1000 ha i de 8 måneder, dræningssæsonen normalt varer.

Hvis landmændene igen som i 60'erne vil dræne 10.000 ha årligt, vil den samlede omkostning i dagsaktuelle priser blive følgende: Materialer 24 mill. kr., arbejde 48 mill. kr. og planlægning 8 mill. kr. Heraf udbetales direkte og indirekte 34 mill. kr. i arbejds-løn, hvilket er 42 pct. af omkostningerne.

Landsudvalget for planteavl har opgjort det samlede behov for dræning til 525.000 ha eller 18 pct. af det samlede landbrugsareal. Hvis behovet specificeres, fremkommer følgende oplysninger: Omdræning 245.000 ha, pletdræning 120.000 ha og nydræning 160.000 ha.

I dagene 19.-27. april deltager Det danske Hedeselskab i en udstilling Natur og Fritid 1975 i Grindsted. For 39 år siden deltog Hedeselskabet i en udstilling samme sted, og den »genanmeldes« i det følgende. Midtjysk Udstilling blev den kaldt, og Hedeselskabet havde påtaget sig at skildre den tidligere hedeegns udvikling i de forløbne 100 år med udstillingsmateriale, som dækkede flere tønder land.

Grindsted bys borgere, som stod bag udstillingen, havde stadig i erindring den rolle, Hedeselskabet havde indtaget i egnens udvikling, og bad Hedeselskabets formand, hofjægermester Chr. Lüttichau, Tjele, gå ind i ærespræsidiets og selskabets direktør, Chr. E. Flensborg, blive den ene af udstillingens to præsidenter.

Hedeselskabets Tidsskrift bragte en fyldig omtale af udstillingen og belyste udviklingen i Slaugs herred, som omfatter Grindsted, Grene, Hejnsvig og Vorbasse sogne, i årene 1866-1936. Det skete bl. a. ved hjælp af et statistisk materiale, som illustrerer områdets forvandling fra fattigt til velbjerget. Takket være velvilje og hjælpsomhed fra Danmarks Statistik kan vi i det følgende føre oplysningerne frem til 1970, da kommunesammenlægningerne splitter det hidtidige sammenligningsgrundlag.

Det ærinde, Hedeselskabet havde i Grindsted, har daværende redaktør af Hedeselskabets Tidsskrift, Harald Skodshøj, formuleret så træffende, at det kan være indledning til vor omtale af 1936-udstillingen.

Grindsted 1936:

Udstilling viste egnens vækst fra fattig til velbjerget

*Hedeselskabets stand med til
at vise sejren over lyng,
ufrugtbarhed og vestenvind*

»Det har med deltagelsen i denne udstilling i Grindsted været Hedeselskabets hensigt at vise udviklingen, forandringen fra det gamle til det nye, og navnlig har det været hensigten at vise, hvorledes alle kræfter og alle faktorer har arbejdet mod det samme mål: at sejre over lyng, ufrugtbarhed og vestenvind og i stedet skabe dyrket jord og skov med eksistensmuligheder for et stigende antal mennesker, så vort land derigennem kunne blive rigere og større«, skrev Harald Skodshøj og fortsætter.

»Det er de mange små resultater rundt i hedehjemmene, der har skabt de store forandringer. Det er viljen til at gøre dagens arbejde og »endnu et bette nøk«, der har ladet hedebonden inden for 2-3 slægtled løse måske den største opgave, der nogensinde har været taget op i det danske samfund«.

Dermed er det tilkendegivet, at 1936- og 1975-udstillingen er væsensforskellige, selv om det, de er udtryk for, også knytter dem uløseligt sammen, idet det liv og de anstrengelser, der skildredes i den første, danner grundlag for det hobbyliv, som i det væsentlige er den nærværende udstillings indhold.

Et replikskifte forleden mellem to af Hedeselskabets ansatte, en ældre kvinde og en ung mand, kom til at danne relief om tilværelsen i 1936 og 1975 og satte dermed de to udstillinger i fokus. Kvinden sluttede for sit vedkommende debatten med følgende salut: Alt, hvad du nyder i dag, er skabt af min generation.

*

I 1866 beretter E. M. Dalgas om en dag, da han stod på Svollibjerg nord for Sdr. Omme og så mod syd over hedefladen mod Grindsted. Vi så, fortæller han, at fladen i syd ikke i flere

mil var afbrudt af nogen som helst terrængenstand.

Et halvt århundrede før var egnen betegnet som Danmarks ødeste ørk, og Traps første udgave kalder Slaugs herred for landets fattigste og mest folketomme. År 1900 kaldes det stadig landets fattigste herred med kun 10 indbyggere pr. kvadratkilometer. Sådant havde det ikke altid været. Oldtidsminder vidner om tidlig beboelse, og stednavne er med til at fortælle, at egnen engang var skovklædt.

Det var derfor naturligt, at Midtjysk Udstilling 1936 i Grindsted blev en beretning om egnens vækst og forvandling, som ikke var vanskelig at skildre, fordi næppe noget andet herred havde oplevet en rigere udvikling. Af de følgende statistikker med de ajourførte tal kan det hurtigt aflæses, at egnens økonomiske fremgang fortsatte i et beundringsværdigt tempo op til vor tid, og det falder

Fra Hedeselskabets udstilling i 1936.

derfor naturligt påny at gøre status i forbindelse med en ny udstilling.

*

Til følgende oplysninger om arealbenyttelsen skal bemærkes, at i kolonnen til højre er ikke medtaget pro-

centtal, da de sidste tællinger ikke helt følger det samme mønster som de foregående. Men alligevel er der grundlag for en række interessante sammenligninger. Tallene for plantage og hede er kun ført op til 1950, de øvrige til 1969.

Arealets benyttelse i Slaugs Herred.

	1866		1896		1935		1969
	ha	%	ha	%	ha	%	ha
Skov og plantage	—	—	2140	5,9	6100	16,3	9000
Hede	24105	65,0	14855	41,4	6541	17,4	3700
Rug	1070	2,9	2000	5,6	2847	7,6	352
Hvede	—	—	—	—	—	—	67
Byg	227	0,6	360	1,0	176	0,5	8759
Havre	463	1,3	1938	5,5	1765	4,7	2703
Blandsæd	—	—	175	0,5	3799	10,1	564
Boghvede	522	1,4	686	1,9	176	0,5	—
Spergel m. v.	6	—	213	0,5	40	0,1	—
Kålroer m. v.	—	—	36	0,1	2154	5,8	475
Kartofler	179	0,5	320	0,9	1129	3,0	1869
Runkelroer	—	—	—	—	418	1,1	—
Fodersukkerroer	—	—	—	—	—	—	1330
Høslæt (ager)	49	0,2	328	0,9	1557	4,2	} 9724
Afgræsning	4923	13,3	8019	22,3	6271	16,7	
Brakarealer	105	0,3	577	1,6	303	0,8	
Eng	1560	4,2	1111	3,1	1048	2,8	
Kær og fælleder	1875	5,0	1094	3,1	1027	2,7	
Mose til tørveskær . .	1400	3,7	1394	3,7	636	1,7	—
Veje, haver m. v.	700	1,6	730	2,0	1500	4,0	—
	37184	100	35945	100	37487	100	

Det kan ses, at hedearealet er halveret endnu en gang i de 15 år mellem 1935 og 1950, og at plantager er øget tilsvarende. Dyrkningen af byg er gået enormt frem i tidsrummet indtil 1969 på bekostning af bl. a. rug og blandsæd og fortæller om den tidligere hedejords tiltagende frugtbarhed og om en enorm stigning i nye bygsorters ydeevne. Selv det beskedne hvedeareal på 67 ha må tydes som landmænds tiltro til deres jords kvalitet.

Tallene, som angiver udviklingen for kreaturholdet, er vel ikke overraskende, men alligevel imponerende. For svins vedkommende er der næ-

sten tale om en 4-dobling fra 1935 til 1969.

Kreaturholdet.

	1866	1898	1935	1969
Heste	257	952	2342	145
Hornkvæg	3446	5517	15893	23389
Får	9319	6187	894	355
Svin	510	1861	11604	44185
Geder	—	52	—	—

— Befolkningstallets vækst har utvivlsomt sat rekord, skriver tidskriftets redaktør i 1936 på grundlag af tallene fra 1860 og 1930. Også i de følgende 40 år er persontilvæksten anelig, næsten en fordobling, og det kan bemærkes, at jo større et befolkningstal bliver, desto sjældnere fordobles det.

Jernbanegade i Grindsted 1911.

Slaugs Herreds befolkning.

1860	1901	1930	1970
2477	3858	8407	16366

Besøgende på 1936-udstillingen kunne se en række kortudsnit. Den første fra 1866 viste, hvorledes færd-

selsårerne, veje og jernbaner, efterhånden lagde deres net over Midtjylland. De sidste kort viser det trafikale billede i 1936. Siden da er der blevet flere veje men færre jernbaner. Nævnes må også områdets flyveplads i Billund.

Jernbanegade i Grindsted 1936 — ikke væsentlig ændret siden da.

Den havde vist ingen forudset i 1936.

*

Midtpunktet i Hedeselskabets store udstilling i 1936 var en udstillingsbygning, 7 x 23 meter, og med vægge af et nyt byggemateriale, Troldektpladen, som publikum for første gang fik kendskab til. Huset var tegnet af arkitekt Schjørring, Grindsted.

En mindre plantage dannede baggrund for huset, og foran det var to 40 meter lange bede med forskellige læhegnstyper. Indgangen til huset var flankeret af maskiner og redskaber til hedeopdyrkning, de fortidige på den ene side, og moderne på den anden.

Inde i huset vist på kort og billeder, hvad Hedeselskabet havde udrettet, og hvis nogen på forhånd kom med den opfattelse, at det kun ledede vandet bort fra jorden, fik de oplyst, at selskabet havde udarbejdet planer for kunstig vanding af 8232 ha.

Udbringning af mergel var en forudsætning for at få heden under kultur. Og enorme mængder var spredt ud. Det kunne enhver forstå, når han på en tavle læste, at hvis mergelen var gravet på et sted, ville der efterlades et hul 10 meter dybt og med et bundareal, der tillod etablering af en lille herregård med 200 ha.

*

Det, mange hæftede sig ved under 1936-udstillingen, var de talrige illustrationer, som viste Grindsted-områdets forvandling fra en skovfattig til en skovrig egn. Fra træløs i 1866 ændredes det til, at 16 pct. af Slaugs herred var tilplantet i 1935, og i løbet af de næste 15 år kom skove og plantager til at dække 25 pct.

Der har altid været stor interesse for plantning på Grindsted-egnen, og som en ekstra stimulans er den blevet

støttet udefra i form af mange og store privatplantager. De blev især oprettet efter tilskyndelse fra grosserer og landstingsmand Holger Petersen, som ejede Baldersbæk plantage ved Hovborg.

Hans navn er desuden knyttet til egnen på grund af det ejendommelige 4 meter høje granitmonument, han lod rejse ved Holme å i udkanten af Baldersbæk plantage. Monumentet er udført af billedhuggeren Anders Bundgaard. Det er trekantet og øverst er modelleret ansigtet af tre plantningsmænd, skovrider J. C. Sørensen, Hedeselskabets direktør E. M. Dalgas og hedebonden og kromanden Johan Christopher Sørensen. Tre herreder mødes her og ansigterne er vendt mod det herred, deres modeller særlig havde tilknytning til, henholdsvis Malt, Slaugs og Skads. På fladerne er desuden indhugget navnene på de større plantager, som indtil 1912 var anlagt i de tre herreder.

I en særlig opstilling er nævnt 16 af de større midtjyske plantager, som tilsammen dækker 8600 ha. Dertil kan føjes et stort antal mindre plantager og et net af levende hegn, hvis betydning for den lette jord og dens afgrøder ikke kan vurderes højt nok.

Midtjyske plantager

	Anlagt år	Antal ha
Hovborg	1866	458
Stilde	1868	453
Klelund	1869	1652
Paabøl	1874	656
Høllund-Søgård	1877	500
Hårdkjær	1877	220
Grindsted	1889	391
Skovsende	1889	244
Frodeslund	1889	206
Baldersbæk	1891	694
Fromsejer	1892	756
Utoft	1893	454
Slauggård	1894	436
Gyttegård	1900	528
Sdr. Omme	1901	823
Svollibjerg	1901	127

Thisted Amt : 29.2 km.

*I Thisted Amt er Blæsten haard
Gid snart de mere plantet faar!*

Ribe Amt : 73.7 km.

*I Ribe Amt 'er Vinden blid -
Man plantet har med megen Flid!*

Ringkøbing Amt : 49.7 km.

*Der er dog Læ i dette Amt -
Det blæser noget mere tamt!*

Viborg Amt ; 54.5 km

*I Viborg Amt det kan gaa an -
Han røtter sig, før lille Mand!*

Vejle vestre Amt : 123.0 km.

*Her er der Læ og godt at være -
Den megen Plantrng gør dem Ære!*

Hjørring Amt : 37.4 km.

*I Hjørring Amt er Blæsten stiv -
Man bøjes som et gammelt Siv!*

Udstillingstavler fra 1936.
Tegningerne angiver antal
løbende km læhegn pr.
100 km² i de pågældende
amter.

»Det kan ses, at udstillingen ikke følger udstillingers sædvane og giver underskud, men i stedet bringer vægtskålen ned til den anden side«, skrev tidsskriftets redaktør i 1936, da udstillingen nærmede sig sin afslutning.

»Nogen let opgave må det ikke have været for en by med godt halvtredje tusinde indbyggere (nu 7600) at klare den opgave, der har ligget for, og så meget større er æren, der tilkommer dem, der ikke alene tog

sliddet, men også risikoen. Det betyder meget for en hedeegn og en stationsby som Grindsted, at der i løbet af ganske kort tid tilføres byens erhvervsliv en øget omsætning, der tangerer en kvart million«.

Den, der på Hedeselskabets vegne skal skrive om Natur og Fritid 1975, udtrykker hermed det ønske, at såvel udstillingens »bagmænd« som Grindsted by også denne gang må blive belønnet for både slid og risiko.

hk.

Fond giver igen

50.000 kr. til

læplantning

Købmand
Sven Hansen
— støtter
atter jysk
læplantning

Igen i år har Hedeselskabet modtaget 50.000 kr. fra *Købmand Sven Hansen og hustru Ina Hansens Fond* til plantning af 3-rækkede løvtrælæhegn.

Da Hedeselskabet i fjor modtog 50.000 kr. fra fonden, oplyste formanden for fondens bestyrelse, købmand Sven Hansen, Sorø, at han og hans hustru under et besøg i Jylland havde fulgt udviklingen i de tidligere hedeegne med interesse. Da han sam-

tidig læste, at læplantningsarbejdet var stagnerende, besluttede han sammen med fondens bestyrelse at bevilge 50.000 kr. til arbejdet, og han udbad sig oplysninger om, i hvilke områder fondens midler blev anvendt.

Hedeselskabets plantningsafdeling har meddelt købmand Sv. Hansen, at de 50.000 kr. er kommet to læplantningslaug til gode, Hvilshøj sydøst for Brønderslev og Lintrup nord for Holsted. I de to områder er der plantet henholdsvis 163 km og 20 km nye læhegn. Købmand Sven Hansen har modtaget 2 stk. 25.000-dels kort, hvorpå de nye læhegn er indtegnet, og Hedeselskabet har inviteret ham til at besigtige dem, så han kan få et førstehånds indtryk af, i hvilket omfang han og hans hustrus smukke gestus har gavnet læplantningsarbejdet.

Købmand Sven Hansen drev indtil 1967 sammen med sin bror en af Sjællands store virksomheder, H. A. Hansens købmandsforretning i Sorø. Efter at en omfattende brand samme år havde hærget købmandsgården, besluttede ejerne at sælge forretningen til K.F.K. i Århus og Superfos i København, som viderefører den under det gamle firmanavn.

Plantningsforeningernes årsmøde i Ringkøbing

De samvirkende Plantningsforeningers årsmøde holdes i år fredag den 30. maj på Fjordgården i Ringkøbing.

Tre-rækkede

løvtræhegn

er også en

miljømæssig

forbedring

Af forstfuldmægtig

Finn A. Jensen, Hedeselskabet

Snakker danskerne vejrlig, varer det kun kort, før også vestenvinden må holde for. Der bliver snakket om dens vedholdenhed og det præg, den giver landskabet, som den farer over en stor del af året.

Beboerne i det vestlige og nordlige Jylland i første række, men også det nordvestlige Sjællands befolkning har tidligere mærket ikke blot vindens sus, men også sandpisk og jordfog, som vestenstorme altid fejer med sig.

Enhver vestjysk landmand ved af erfaring, hvordan sporene af »af- og påknøgne sande« tegner sig i terrænet, men ved også, hvordan man kan dæmpe de værste vestenvindsskader ved plantninger. Ikke blot de snævre omgivelser omkring gårde og bebyggelser er beplantet, men også Vestjyllands marker er i meget stort omfang indrammet af læhegn.

Større sammenhængende strækninger i Vestjylland byder på oplevelsen af helt fladt land, og af at udsynet i én uendelighed er stækket af dunkle nåletrælæhegn, idet man opfattede nåletræer som de bedst egnede pionertræarter i hård blæst og på mager lyngklædt bund.

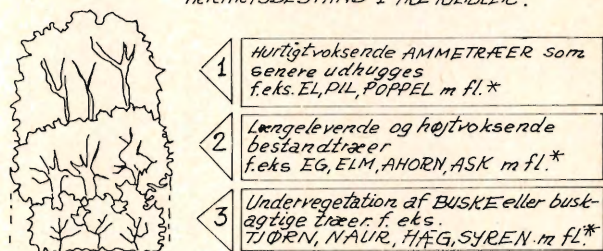
*

Det læhegnsprægede Vestjylland har nu nået et vendepunkt.

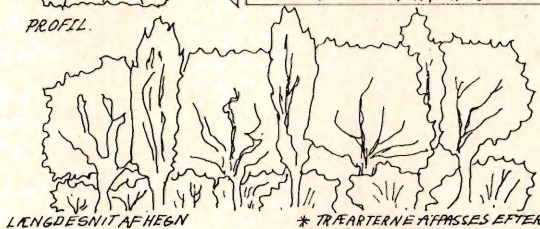
Landmænd har i løbet af et halvt århundrede og i ly af nåletrælæhegnene skabt et frodigt landbrugsland,

LÆHEGNETS OPBYGNING

PRINCIP FOR LØVTRÆSHEGN MED BLENDET TRÆARTSBESTAND I TRE RÆKKER.

PROFIL

LÆNGDESNIET AF HEGN

* TRÆARTERNE AFFASSES EFTER JORDBUND OG VINDFORHOLD.

F.O.

men må nu se det ene nåletrælæhegn efter det andet dø ud på grund af alderdom. Vendepunktet er dette, at nåletrælæhegnene erstattes af løvtrælæhegn.

Der blæser nok lige så megen vestenvind i dag som for 50 år siden - men teknikken til plantning og renholdelse i forening med en forbedret jordbund gør det muligt at etablere læhegn af løvtræ.

Ingen må imidlertid forledes til at tænke, at løvtræhegn opfattes som noget helt nyt. Østjylland og Øerne har fra gammel tid været præget af løvtræhegn: skelhegn af pil, røn og tjørn, gårde omgivet af læhegn med ask, ær, lind, elm etc., og hvem kender ikke de stynede landevejspopler! Disse frodige løvtræhegn er etableret under gunstigere vind- og jordbundsforhold end dem, Vestjylland kunne byde på for 50 år siden. Slet ikke altid var det tanken om hegnenes egnsvis lævirkning, der var drivkraft ved plantningen, men naturligt nok æstetiske motiver, styret af traditionen.

Nej, løvtræ i hegn er en gammel sag, men det nye i de vestjyske løvtræhegn er, at der er opbygget lokalt tilpassede standardformer for tre-rækkede hegn til egnsvis afløsning af det nu faldefærdige net af nåletræhegn.

Det tempo og den takt, med hvilken Hedeselskabet kan gennemføre retableringen, afhænger af økonomisk vilje og formåen hos både lods ejere og bevilgende myndigheder. Derimod vil retableringstempoet næppe afhænge af samfundsgrupper, der modarbejder dette store landskabsprojekt, selvom der eksisterer grupper, der finder, at Vestjyllands landskabskarakter ændres i negativ

retning, når løvtræhegnene bliver gamle nok til at sætte et venligere og mere varieret præg på det flade land. I denne sammenhæng er det nærliggende at fremhæve, at Vestjylland i al den fremtid, vi kan overskue, vil være præget af plantagers og småplantningers hundredvis af kilometer nåletræudkanter.

*

De trerækkede egnsvist etablerede løvtrælæhegn skal naturligvis i første række opfylde landbrugets krav om læ.

Det virker i denne sammenhæng modstridende, at der som læplanter vælges løvtræer, der jo netop i forårsperioden, hvor risikoen for jordfygning er størst, står uden blade. Igangværende undersøgelser af de trerækkede løvtræhegn peger imod, at et hegn i vintertilstand - uden blade - ikke mister megen lægivnings-evne i forhold til hegn med blade på. - Men denne moderate forringelse af lægivning i forårs- og vinterperioden opvejes fuldt ud af løvtræhegnets fordele i relation til nål: nemlig for det første længere levende hegn og for det andet træartsblandet, hvilket gør det mindre sårbart over for svampe- og insektangreb.

Det særligt fascinerende ved dette hegnprojekt er, at om 10-20 år vil det vestjyske landskab byde på langt flere egenskaber til gavn for et bredt publikum, end tilfældet er i dag. Nogle iøjnefaldende egenskaber skal der peges på her, og samtidig dermed er det vigtigt at tænke på, at selv gode gæt om fremtiden er forbundet med risikoen for ikke at holde stik.

Fauna og flora: Nogle hegn udvikler sig til brede fyldige løvtrækulisser, andre holdes smalle ved klipping og

beskæring, men alle er de karakteristiske ved at være forsynet med bærbærende buske, og alle byder de på opholds- og ynglesteder for en mere artsrig fauna end vore nuværende nåletræhegn.

Det jagtbare vildts rigere trivselsmuligheder i disse hegn kan desværre ikke forudsiges særlig sikkert. Dog vides det, at råvildt udmærket kan finde sig til rette på landbrugsjorder, der kun byder på læhegn og ikke skov til dækning, forudsat at jagtrykket er holdt moderat som f. eks. på store ejendomme. Det er endnu et åbent spørgsmål, hvorvidt fasanen vil vinde større udbredelse i Vestjylland alene på grund af løvtrælæhegnene. Der bliver dog i hegnene gode overnatningsmuligheder, i en del tilfælde også mulighed for fødetilskud og redeplads, men som sagt kendes fasanens levestedskrav for ufuldstændigt til en eksakt underbygget optimistisk forudsigelse.

De trerækkede løvtrælæhegn byder på en større variation af mikroklima end nåletrælæhegnene. Naturen er indstillet på at reagere medarbejdende på sådanne voksepladstilbud, og der vil indfinde sig planter med særlige vækstbetingelser f. eks. mild skygge, løvblandet muld, bundlæ m.v.

Hegnene består af flittigt blomstrende buske og træer. I en periode, hvor biernes meget forringede levevilkår er til debat, er der særlig grund til at fremhæve løvtræhegnenes store opbud af blomster og nektar.

*

Kort resumeret er det opfattelsen, at erstatningen af nåletræ- med løvtrælæhegn i stor målestok i Vestjylland opfylder landbrugets krav om længelevende hegn, men at der sam-

Trerækket løvtræhegn på Grindstedegnen blev i 1971 taget i øjesyn af lokale folketingsmedlemmer. I forgrunden A. Chr. Andersen og Bodil Koch.

tidig indpodes landskabet en miljømæssig bonitetsforbedring: det bliver mere årstidsvarieret, hjemsted for artsrigere flora og fauna og er venligere for de forbigående.

Kongenshus hotel

I vintermånederne har Mindeparkens hotel gennemgået en betydelig restaurering, og hotellet står nu rede til at møde hedens gæster med et dygtigt værtspar og lokaler, som enhver kan glæde sig over.

Dalen i Kongenshus Mindepark med herreds- og sognestenen.

Kongenshus - hede og enestående mindepark

Kongenshus Mindepark, som ligger 25 km sydvest for Viborg, er med sine 1200 ha Danmarks største samlede hedeareal, og mange mennesker besøger hvert år parken og beundrer det fængslende landskab.

En 10 km lang vej fører gennem området, hvor der er moderne hotel- og restaurantvirksomhed. I forbindelse hermed åbnedes i fjor et nyt museum, der viser træk fra hedeponerernes dagligliv. Det blev rejst takket være betydelige tilskud fra Tuborgfonden og Fonden til Fædrelandets Vel og støtte fra Hedeselskabet.

Spredte tanker tog i 1937 så fast form, at det førte til oprettelse af mindeparken for hdebonden. Da nedsatte Det danske Hedeselskab og selskabet Hedebruget en komite, der skulle skabe interesse og rejse midler til køb af et egnet areal.

I 1940 åbnede der sig en mulighed. Ejeren af Kongenshus-arealerne døde. Aktieselskabet Jydsk Landvinding købte det store stykke hede for 200.000 kr. og tilbød

mindepark-komiteen det til samme beløb. Komiteen overtog heden, og to år senere oprettedes den selvejende institution *Kongenshus, Mindepark for Hedens Opdyrkere* med en bestyrelse på fem medlemmer, to fra Hedeselskabet, to fra Hedebruget og et fra statsministeriet.

Kongenshus hede veksler mellem store flader og dybe dalslugter. Et par kilometer syd for hotellet er en lang slugt ned mod Resen bæk. I slugtens sydside er rejst en række store smukke sten, kaldet herredssten, hvori der er indhugget oplysninger om det pågældende herreds udvikling i hundredåret 1850-1950. Ved foden af disse sten er anbragt sognesten med navne på hedeopdyrkere. Stien gennem mindedalen ophører ved den cirkelformede mødeplads med mindesten for mænd, hvis indsats rakte ud over sogne- og herredsgrenser.

*

En hede kan fredes, men dermed er dens tilstand ikke sikret, hvis den får lov at ligge urørt hen, for hedens vegetation er ikke stabil, og når der i det hele taget findes hede, skyldes det næsten udelukkende to faktorer, græsning og hedebrande.

Lyngen som sådan har en levetid på 20-30 år. Så svækkes den og bliver overvokset af anden hedevegetation. En anden fare, der truer lynghederne, er opvækst af træer og buske, da lyngen ikke tåler skygge.

Der udfoldes derfor betydelige anstrengelser for at bevare de sidste hederester. Hedeselskabet har udlagt et forsøgsareal i Kongenshus for om muligt at finde frem til foryngelsesmetoder, som kan gå ind i stedet for afbrænding, da den svedne hede-flade ikke er nogen fryd for øjet.

I Hedeselskabets stand på udstillingen i Grindsted vises lyng på forskellige vækststadier.

*

For 125 år siden var der i Jylland 1,1 mill. ha hede, og det var 37,6 pct. af det samlede areal. I løbet af 50 år var det halveret, og i dag er der omkring 90.000 ha tilbage. På det indvundne land rejstes der i løbet af 100 år 25.000 nye landbrugsejendomme. I en undersøgelse af dansk udvandring mellem 1840 og 1914 nævnes det, at når den norske udvandring i samme tidsrum havde over det dobbelte omfang og

Da mindeparkens nye museum blev indviet i overværelse af et par hundrede mennesker, talte forfatter Peter Seeberg, Viborg, direktør A. W. Nielsen, København, gårdejer A. Clemmensen, Ilskov, og godsejer A. Olufsen, Quistrup.

Brandbælte i mindeparken tilsået med bog-hvede benyttes samtidig som vildtager.

Til helvedes evige pinsel...

Fabrikant J. Møller Kristiansen, ejer af den 20 ha store Holmgård sø i Borbjerg, får måske i nær fremtid sit ønske om at få søen fredet opfyldt.

På hans eget initiativ er der for 2. gang rejst fredningssag, efter at en afvandings-sag for år tilbage stoppede det første forsøg. J. Møller Kristiansen ser gerne, at søen, hvortil der knytter sig store geologiske og botaniske interesser kommer til at ligge uberørt i fremtiden. Derved sikrer han sig også mod, at ordlyden i et gavebrev fra 1496 sker fyldest. Ejeren af Stubberkloster skænkede da søen til Møller Kristiansens ejendom, som da var præstegård, og gavebrevet slutter med følgende tankevækkende: »Hvo der vover denne gave at angribe eller forringe, hannem for-dømmes herved til Helvedes evige pinsel og skærsild«.

den svenske det 3-4 dobbelte, skyldes det bl. a., at Danmark havde en jordreserve i den jyske hede, hvor der kunne oprettes nye hjem.

Ordet opdyrkning skaber ofte modvilje i dagens Danmark, og mange taler ud fra rekreative hensyn om fortidens hedeopdyrkning som noget katastrofalt. Men ingen kan vel for alvor mene, at over hundrede tusinde danskere skulle have været tvunget til at udvandre, for at danskeren i dag kunne have et lyngklædt Jylland at skue ud over. Hvis han havde været i stand til det, havde befolkningscentre som f. eks. Grindsted og Herning kun været landsbyer, da de først af alt har hedens opdyrkning som grundlag for deres vækst.

hk.

Reflekser mod rådyr

På de svejtsiske veje mistede 1412 rådyr i fjor livet ved sammenstød med biler. Kollisionerne medførte et tilsvarende antal trafikulykker, nogle med tab af menneskeliv.

Da dyrene generation efter generation følger de samme veksler — som ofte skærer vejnettet — har kanton Berns jagtinspektorat hængt 10 cm brede aluminiumsbånd op, hvor dyrevexler krydser veje. Reflekteringen i båndene fra bilernes lygter skræmmer dyrene fra at sætte over vejen, så længe de får genskæret i øjnene.

Der er konstateret en nedgang i dyr-bil sammenstød på 60 pct., hvor metoden praktiseres.

Den midtjyske hede

Emner fra de midtjyske heder indgik i 1974 i et lottospil, som Silkeborg Avis har gjort til noget årligt tilbagevendende. Tekst og tegninger er samlet i et hæfte, *Den midtjyske Hede*, der på en levende og interessevækkende måde skildrer den udvikling, der forvandlede landskabet, åbnede mulighed for nye erhverv og ændrede kårene for de folk, der levede i hedeegnene.

I de mange småkitser om den midtjyske hede er Hedeselskabets første ledere, Dalgas og Morville, og deres indsats fremhævet. — G. Nørgård Jepsen har skrevet teksten og Henry Lauritzen har illustreret.

Grindsted

har 200 km

3-rækkede

løvtræhegn

Af planteavlskonsulent

J. J. Jakobsen, Grindsted

Den egentlige læplantning på den jyske hede begyndte omkring 1880, da Dalgas forelagde sin plan, og læplantningen fik et nyt opsving ved oprettelsen af Det flyvende Korps i 1938.

Op til 1963 var det især plantningsforeningerne, som gennem deres plantningspionerer udførte et stort og uegennyttigt arbejde for plantningssagen, men da den store afvandring fra landbruget satte ind i 50'erne, forsvandt det overskud af arbejdskraft, der var nødvendig for at vedligeholde hegnsplantningen, og læplantningen stagnerede.

*

Efterhånden modnedes tanken om kollektiv læplantning udført af entreprenørhold, og i 1966 fremlagde skovrider B. Steenstrup, Hedeselskabet, en plan, hvorefter man forsøgsvis indtog et område på ca. 25 km² og her placerede nord/sydgående løvhegn med ca. 300 m mellemrum.

Planlægningen af dette hegnsnet skulle udføres af de lokale landøkonomiske foreninger i samarbejde med Hedeselskabets repræsentant, medens rydning af gamle hegn, dybpløjning, kalkning, plantning og renholdelse skulle udføres af entreprenørhold fra Hedeselskabet.

Forslaget om løvhegn skyldes, at en nyplantning med nåletræer ville blive ødelagt af de gamle nåletræers rodfordærver-

svamp. Endvidere blev det foreslået, at man plantede 3 rækker løvtræer og buske for at sikre sig, at der ikke kom »huller« i hegnet.

Skovrider B. Steenstrup spurgte mig i 1966, om vi kunne gennemføre en sådan forsøgsplantning ved Grindsted. Den skulle desuden bruges til demonstration for læplantningen.

Sammen med skovrider G. Bundesen, Grindsted, og læplantningskonsulent Frode Olesen, Århus, kortlagde vi et område i Nollund nordvest for Grindsted, og den 26. januar 1967 kunne vi forelægge planen for 90 implicerede landmænd. Planen fik en så positiv modtagelse, at Hedeselskabets inspektør G. Sørensen, Kolding, få dage efter gik i gang med arbejdet i marken.

Landbo- og husmandsforeningerne nedsatte derefter et læplantningsudvalg til at forestå læplantningen. Som formand udpegedes Holger Vesterager, Loft, en post, han stadig varetager, medens udvalgsmedlemmerne udskiftes, så de nyindtagne områder altid er stærkest repræsenteret.

Læplantningsudvalget — eller læplantningslauget som det nu kaldes — udarbejdede straks planer for nye områder, og det valgte at gå vestpå i første omgang. Da man nåede Grindsted sogns vestlige grænse, begyndte man øst for Grindsted og fortsatte gennem Billund-området for derefter at flytte mod syd og begynde i den østlige side af Hejnsvig-området, hvorfra der arbejdes mod vest på hele strækningen fra det sydlige Grindsted til Vorbasse og ind over Krogager og Starup.

*

Der er siden 1967 plantet ca. 200 km 3-rækkede løvtræhegn i de nævnte områder, og landmændene har presset stærkt på for at få mere fart i læplantningen, men de økonomiske midler har begrænset aktiviteten.

Når der alligevel er plantet mere i Grindsted-området end andre steder, skyldes det nok, at her blev retningslinjerne stukket ud, og her blev den nye form for læplantning først sat i system.

Borris plantage

Ved generalforsamlingen i Borris A/S plantage aflagde formanden skræddermester J. Ibsen beretning, og købmand Jeppe Jensen oplæste regnskabet, der balancerede med 341.621 kr. og sluttede med et overskud på 13.406 kr. Der er i det forløbne år investeret 41.800 kr. i 1. kultur, veje og Skovhuset. Der udbetales ikke udbytte. Det henlægges med henblik på det kommende 100 års jubilæum.

Af hensyn
til urfuglen:

Hede skal afbrændes i mindre partier

*Cand. scient. H. J. Degn, der er
Vildtbiologisk Stations sagkyndige
vedrørende urfugle og hedepleje,
redegør for skotske erfaringer med
afbrænding af hede.*

På flere af vore hedearealer har man i de senere år iværksat en aktiv pleje for at bevare lyngen, ofte dog på forsøgsbasis. Afbrænding, afslåning og afgræsning er vel de metoder, som oftest er anvendt.

Afbrænding er tit blevet foretrukket, både af økonomiske grunde, og fordi regenerationen ofte er den bedste (se f. eks. V. Johansen, 1970 – Dansk Skovforenings Tidsskrift 55: 253-265). Sådanne afbrændinger er

ofte blevet udført på store arealer (flere hundrede td. ld.) med stort opbud af mandskab, f. eks. militær eller CF, og efter pløjning af brede, lidet skønne brandbælter.

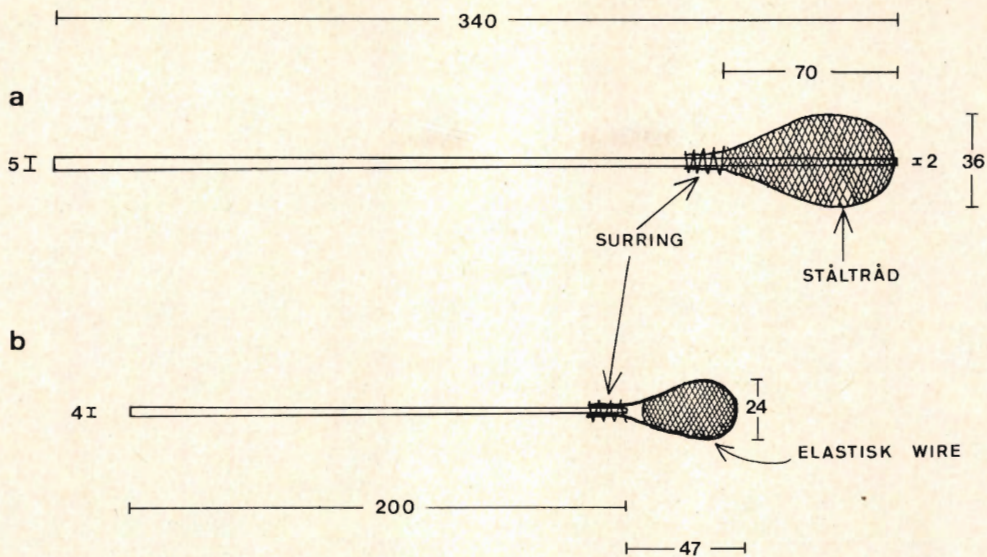
Hvis formålet bl. a. er at pleje heden til fordel for urfuglen, må afbrænding af så store områder på én gang synes uheldig. Når man ved, at urfuglen i sit leveområde kræver lyng af forskellig alder, er det nærliggende at tro, at hvis man kunne opdele det samme areal i et større antal mindre enheder af forskellig alder, ville man måske derved give levedmuligheder for flere urfugle.

I Skotland har man en gammel tradition for afbrænding af hensyn til bl. a. grousen. Denne afbrænding sker af ganske små arealer, oftest striber af ca. 30 meters bredde. Ligeledes sker den uden anlæggelse af brandbælter og med ganske lille mandskab, oftest 3-4 mand.

Udrustning

Branddaskere: Den ældste type består af en stage eller stang af frisk røn eller birk på 2 1/2-3 1/2 meters længde, hvorpå der i den tynde ende er bundet et bundt birkeris. Disse sås mange steder opstillet ved skovveje, men anvendes ikke af de professionelle til hedeafbrænding. Dertil er de for lidet effektive og brænder for let.

Denne type kan forbedres ved at anvende trådvæv af metal i stedet for birkeris. Dette trådnæt bestod af 2-3 lag trådvæv (»kyllingenet«). Branddaskere med trådvæv fandtes i to varianter, en ret stiv og en meget elastisk. Den første var lavet af ca. 4 mm tyk ståltråd, som udgjorde en oval ramme omkring den yderste ende af stangen (Fig. 1a). I det andet tilfælde var rammen lavet af en tykkere elastisk wire, og nettet gik ikke

Figur 1. To eksempler på branddaskere, som anvendes til hedeafbrænding i Skotland.

ind til stangens yderende, for på denne måde at give et elastisk mellemstykke (Fig. 1b).

De to ovennævnte typer slog man på ilden med. Man anvendte altså samme princip som med de branddaskere bl. a. redningskorpserne herhjemme bruger. Disse branddaskere kendtes ikke i Skotland.

De professionelle, som afbrændte megen hede hvert år, foretrak dog at anvende en anden type (Fig. 2). Den består af en ramme af aluminiumsrør (1") f. eks. 30 x 50 cm. Rammen er beklædt med et lag kraftigt, finmasket trådnet (maskevidde ca. 1 cm) eller aluminiumsplade på den side, der vender mod underlaget. Rammen er svejset fast på et ca. 3 m langt skaft af aluminiumsrør ($5/4$ ") i en vinkel på 20-30°. Skaftet er for enden forsynet med et vinkelbøjet håndtag.

Denne type blev foretrukket af flere grunde. For det første var den afgjort mest effektiv, især hvis lyngen ikke var alt for gammel. For det andet slog man ikke med den, men

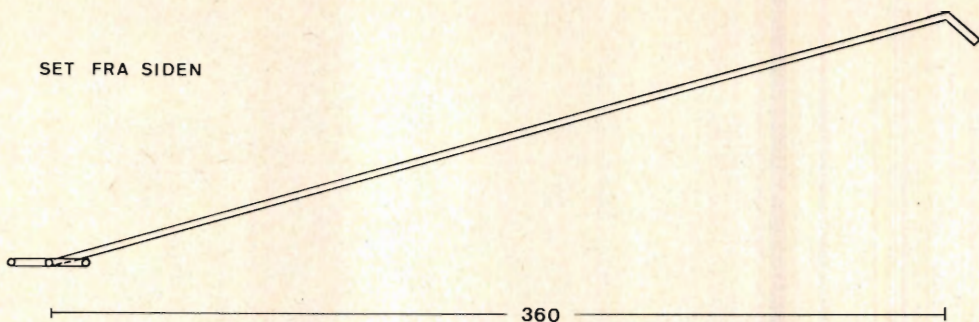
skubbede den frem og tilbage over den brændende lyng. Det bevirkede, at man ikke blev så træt af at arbejde med den. Det er en faktor, der må regnes med, og er også grunden til, at man har lavet den af aluminium og ikke af stålør, som gør redskabet for tungt. For det tredje var det muligt, da redskabet ikke skulle løftes så meget, at lave skaftet længere. Herved kunne man regulere ild, som ellers ikke kunne nås p. gr. a. varmeudstrålingen.

Ansigtmasker: For at beskytte sig mod varmestrålingen anvendtes ansigtmasker af fabrikatet Supervisor type S 500/VW 95 P. Derved var det muligt at komme ilden nærmere uden at blive generet, og nogen fare for antændelse af tøjet var ikke til stede.

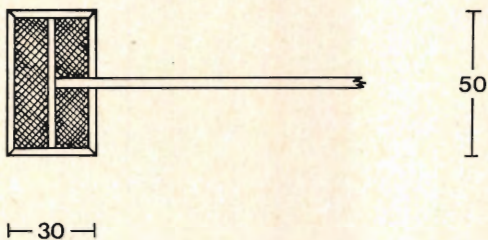
Handsker: Af samme grund anvendtes kraftige arbejdshandsker.

Brænder: Det kan lyde mærkeligt, at man ikke blot kan sætte en tændstik til lyngen. Da tid ofte vil være en mangelfaktor under afbrænding kan man ikke vente på, at en antæn-

SET FRA SIDEN

SET OVENFRA

Figur 2. Det mest moderne og effektive redskab til kontrol af ilden er lavet af aluminiumsrør. Fladen, som vender ned mod jorden, skubbes frem og tilbage over den brændende lyng.

Betingelser for afbrænding

Hedeafbrænding må her i landet ifølge gældende bestemmelser ikke foretages i tiden 1. april til 31. juli. Uden for denne periode må det kun ske efter tilladelse fra brandinspektøren.

Vejrliget gør dog, at kun en lille del af den tilladte periode kan udnyttes. I praksis vil det normalt være sidst i september til først i oktober samt i det tidlige forår, oftest marts. Kun få dage vil som regel kunne udnyttes, da lyngen skal være tilpas tør, og der skal være en konstant svag let vind.

Før man går ud og brænder hede af, må man også have planlagt, hvilke arealer der ønskes afbrændt. Det vil almindeligvis være de ældste. Består ens terræn overvejende af gammel lyng, som det er tilfældet med mange danske heder, kan man igen drage fordel af skotske erfaringer. Her søger man nemlig ved hjælp af meget lange afbrændte striber det første år at inddele arealet i mindre dele, hvorfra ilden ikke kan løbe ud. Dette princip udvides så næste gang med striber på tværs af de første, så en brands muligheder for at løbe vild

delse i ét punkt breder sig til en 30 m bred front. Hvis man antænder over en front, d.v.s. i et større antal punkter, undgår man denne spildtid.

Traditionelt anvendes i Skotland en speciel paraffinbrænder: En beholder til væske forsynet med en tud, alt sat på et skaft.

Et langt simplere aggregat, som man ovenikøbet selv kan fremstille, synes dog mindst lige så effektivt. Det består af to dele. Den ene er en ca. 1 m lang og ca. 4 mm tyk ståltråd. I den ene ende er der lavet et håndtag, i den anden en basis for en klud el. lign., som fastholdes med en tynd ståltråd. Denne klud vædes med dieselolie og antændes. Derefter stikkes den ned i lyngen. I den anden hånd har man en plastiksprøjteflaske med dieselolie, som man sprøjter ned over det nys antændte sted. Herved vil det hurtigt flamme op, og man kan gå videre; alt dette er et spørgsmål om sekunder.

yderligere begrænses. Først når man er nået så langt, går man over til at afbrænde små pletter. Princippet er groft skitseret på figur 3.

Den praktiske udførelse

Er udstyr og forudsætninger, som er beskrevet i det foregående, i orden, mangler man blot én ting for at kunne starte sin afbrænding, nemlig mandskabet. Til at kontrollere en afbrænding behøves mindst 2 mand og højst 5-6 mand.

Selve antændelsen sker i en række punkter fordelt på en linie vinkelret på vindretningen. Linien har en længde af 10-15 m. Når ilden har fat, begynder man straks at slukke på den side, der vender op mod vinden. Normalt brændes med vinden, da det er hurtigst. I gammel lyng kan det dog være svært at komme til bunds og få f. eks. mos brændt. Problemet kan løses ved at brænde mod vinden, men det er en langsommere metode. Snart vil ilden brede sig med vinden og danne en buet front. Når den har nået den ønskede bredde, 25-30 m, begynder man at kontrollere den ved siderne. Hertil behøves mindst 2 mand. Disse er i stand til at bestemme afbrændingens bredde. Derud-

over skal man så godt som altid have 1 eller 2 mand gående lidt længere bagude til at slukke de små »bi«-brande, som kan flamme op ved kanterne (Fig. 4). De to forreste skal især være påpasselige ved skifte af vindretningen, eftersom sriben da meget let kan blive for bred. Jo bredere, des voldsommere bliver branden og dermed sværere at styre.

Når man ønsker at afslutte afbrændingen, kan det ske på flere måder. Den simpleste er at lade ilden løbe ud i et område, hvor der ikke findes vegetation til at nære den, f. eks. mark, brandbælte, vandløb el. lign. Ønsker man at standse ilden ude i et lyngområde, kan man gøre det på to måder. De to mand, der går ved siden af fronten, kan lidt efter lidt gøre den smallere, således at den afbrændte stribe løber ud i en spids. Man kan også anvende en modild, som tændes et stykke foran fronten, og som går op mod vinden.

Forskningsresultater

Det diskuteres ofte, på hvilken årstid man skal afbrænde for at få den bedste regeneration. Til at belyse dette foreligger skotske undersøgelser. Efter to vækstsæsoner angiver Miller & Miles (Journal of applied Ecology 7:51-60, 1970), at biomassen på områder brændt efteråret 1964 var næsten dobbelt så stor som på områder brændt foråret 1965. Ligeledes var den del af jordoverfladen, som var dækket af ny opvækst tre vækstsæsoner efter en efterårsbrand, betydeligt større (dække 51 %) end efter en forårsbrand (dække 37 %). Afbrænding om efteråret gav altså klart de bedste resultater i de undersøgte tilfælde.

Regenerationens afhængighed af alderen undersøgtes også. Det viste

Antallet af urfugle er faldet drastisk, fortæller cand. scient. *H. J. Degn*, Vildtbiologisk Stations sagkyndige vedrørende urfugle og hedepleje, i en status over urfuglebestanden:

1942 blev den danske urfuglebestand anslået til 2400.

1966 var den faldet til 1085.

1973 var der tale om godt og vel en yderligere halvering til 450 stk.

Randbøl hede er den eneste lokalitet, hvor antallet af fugle er øget lidt i de seneste år.

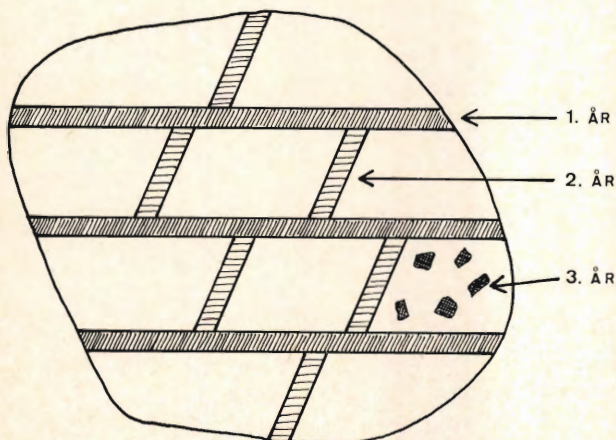
I Sønderjylland har urfluglene tilpasset sig kratbevoksede moser.

sig, at den var bedst fra 6-10-årig lyng, og at den faldt stærkt med stigende alder. Dette sås flere gange demonstreret i praksis. Hvor en helt ny afbrænding gik på tværs af en grænse mellem lyng af to aldre sås helt klart, hvordan de friske grønne skud piblede frem efter den forholdsvis unge lyng, mens der endnu intet liv var, hvor lyngen havde været gammel.

Diskussion

Den beskrevne metode til hedeafbrænding har flere fordele sammenlignet med den metode, der traditionelt er anvendt herhjemme. Vigtigst er at den kun kræver medvirken af en beskeden mandskabsstyrke, og at den giver mulighed for at afbrænde ganske små arealer ad gangen. Det kan have betydning, hvis man vil pleje hederne til fordel for urfuglen, som kræver lyng af forskellig alder inden for sit område.

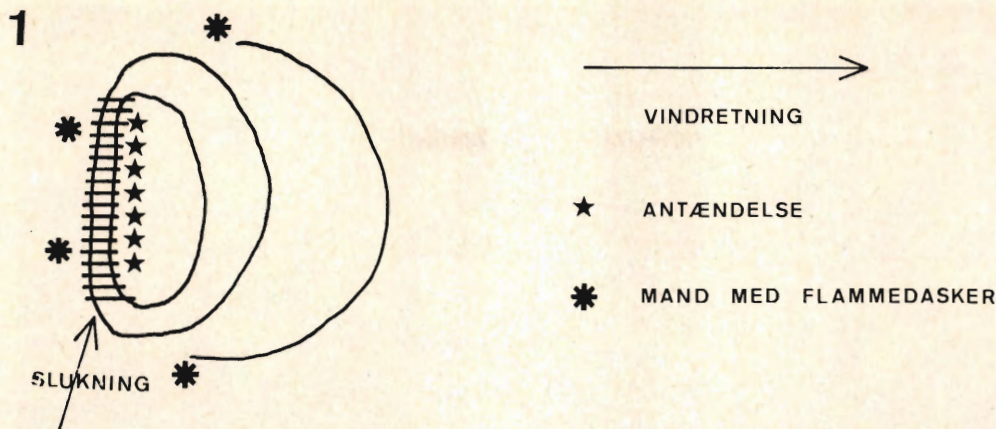
Figur 3. Hvis man skal til at starte pleje af et større hedeområde, begynder man med at inddele det i mindre enheder ved hjælp af afbrændte striber, for på den måde at begrænse mulighederne for, at en brand løber vild.

Vi ved i dag meget lidt om udstrækningen af urfuglens leveområde. De eneste konkrete data stammer fra en skotsk undersøgelse, som ikke omfattede ret mange fugle. Disse fugle blev forsynet med små radiosendere, så man kunne pejle sig frem til deres position. To høner med kyllinger, som blev fulgt fra midten af juni til midten af juli måned, færdedes i et område op mod 20 ha stort (R. J. Robel, 1969. - *The Ibis* 111:395-399). Syv kokke derimod fandtes i 75 pct. af lokaliseringerne om vinteren og foråret inden for et område af en gennemsnitsstørrelse på 88 ha (R. J. Robel, 1969. - *Journal of Animal Ecology* 38:755-763).

Hvis disse tal er generelle for urfugle, er det ikke nødvendigt direkte at overføre metoderne fra management til fordel for grousen, som er strengt territorial i sin opførsel og har territorier af nogle få hektars størrelse. Dette medfører afbrændingen af ganske små områder. De ovenfor givne data tyder på, at man kan afbrænde noget større arealer end i Skotland, og stadig tilbyde urfuglen den nødvendige variation i vegetationen. En størrelse på fra 5 til 10, måske op til 20 tdr. ld., kan måske anses for passende. Det er ikke rationelt at afbrænde arealer af denne størrelse ved hjælp af striber af den bredde, man almindeligvis anvender i Skotland. Disse striber vil i så fald få en længde på langt over 1 km. Skal en rimelig procentdel af arealet afbrændes hvert år, vil det betyde et ganske betragteligt arbejde.

Det kan påpeges, at urfuglen næppe stiller krav til fordelingen mellem de forskellige aldersklasser af lyng, som er voldsomt forskellige fra grouSENS, og at man i Skotland opnår denne fordeling. Dette gøres dog med en

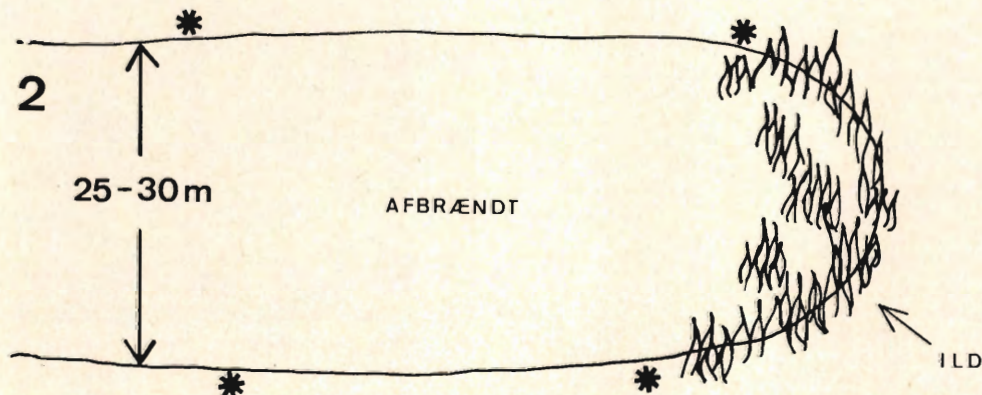

Figur 4. I 1 ses selve antændelsen og den første del af afbrændingen. Ved at slukke på den side, der vender mod vinden, får man hurtigt dannet en front, som løber i vindens retning. Ved at slukke på siderne af den forhindrer man, at den bliver bredere end ønsket. I 2 ses stribeafbrændingen i fuld gang.

ikke ringe indsats af personel. Arbejdslønnen herhjemme er betydeligt højere end der, og var det muligt at tilpasse den skotske metode til danske forhold, så den blev billigere (d.v.s. mindre tidskrævende) og samtidig opfyldte urfuglens krav, var meget nået. Man kan her forsøge sig frem på to fronter. Man kan prøve, om det er muligt at gøre de brændte striber bredere uden at formindske sikkerheden. Er det ikke muligt, kan de snævre striber afgjort bruges som brandbælter, hvormed man kan opdele et areal i mindre enheder. På baggrund af de fordele, den skotske metode iøvrigt besidder, synes det

rimeligt at arbejde videre for at finde en metode, der passer til de danske forhold.

Når det lykkes, kan erfaringerne ikke blot bruges til fordel for urfuglen, men til hedepleje generelt. Ønsker man nemlig at bevare de sidste rester af den danske hede som heder, og ikke som bjergfykrat eller græsarealer, må der iværksættes aktive plejeforanstaltninger. Mange steder er dette problem ved at være akut, og flere metoder er under afprøvelse. Der hersker næppe tvivl om, at afbrænding under en eller anden form også i fremtiden vil finde anvendelse her.

Plantemaskine med udstyr til knusning af kvas. Knuseren er nærmest traktoren. Plov og plantemaskine er en videreudvikling af Tolne-plantemaskinen.

Ny maskine gør plantning enklere og billigere

Skovrider Sv. Larsen, Hedeselskabet, har forbedret Tolne-plantemaskinen, som har været i brug i 25 år.

Den nye model, der er fremstillet i samarbejde med GREMO-maskinfabrik i Frederikshavn, blev vist ved demonstrationer den 11. og 12. marts i henholdsvis Rye Nørreskov og på Skjoldenæsholm.

Plantemaskinen blev trukket af en Mercedes-traktor, og efter de foreløbige prøvekørsler kan det forventes, at den nye maskine, som ses herover, vil kunne nedbringe kulturomkostningerne væsentligt. Dagspræstationen er ca. 1 ha færdig kultur, og det ser ud til, at kvasknusning, jordbearbejdning og plantning kan udføres til samme pris, som kvasflytning normalt koster.

Plantesystemet må stadig opfattes som en prototype, men da den både teknisk og økonomisk synes at opfylde de stillede forventninger, satses der nu på videre udvikling og produktion.

hk.

Maskinen bearbejder en 30 cm bred fure, hvor knust kvas og humus »skummes« til side, hvorefter plantningen samtidig udføres i den mineralske jord.

**FORD 2000 - FORD 3000
FORD 4000 - FORD 5000
FORD 7000 - FORD 8600
FORD 9600
40-145 DIN HK. KVA-
LITET OG PÅLIDELIG
TEKNIK. EFFEKTIV SER-
VICE. HØJ GENSAIGS-
VÆRDI**

**Traktorer
Maskiner**

FORD TRAKTORER... DANMARKS MEST KØBTE

Hedeselskabets Centralplanteskole

Tvillum Skovgaard . Faarvang

Telefon (06) 87 15 00

- Planter af hårdføre racer til skov, læ,
- hæk, vildtræmiser og sommerhusgrunde.

PETERSEN & PEDERSEN

VIBORG

Telefon (06) 62 62 88

ALT I ELEKTRICITET

Petersværk Betonvare-Industri

Nørresundby . Telefon (08) 17 10 55

Alt i betonvarer efter D. S. 400

PBI-rør 1-2 meter, fliser og kantsten. Alt i LECA-elementer og -murmateriale . Renseanlægget TRIX.

Det betaler
sig i . . .

Union Betonvarefabrik

A/S Vojens (04) 54 13 30

Union

BETONVAREFABRIK A/S . VOJENS

(04) 54 13 30

GT-M og GT-F rør
Fliser
Kantsten
Fundamentblokke
Brønden
Delta systembrønde
Landbrugsrør m/fals

SØNDERJYLLANDS
CENTRALE FABRIK

Dir. K Kjærulf priv. (04) 85 12 44

Frøaviscentret

HUNSBALLE

Telefon Holstebro (07) 42 05 33

Frøavl og frøhandel

topsikring

-det bedste af AU/MLU

SKOVPLANTER - LÆPLANTER - HAVEPLANTER

SKÆRBÆK PLANTESKOLE

Skærbæk . Telefon (04) 75 12 50

Tilsluttet Herkomstkontrollen med skovrør og -planter
Plantekatalog tilsendes gerne på forlangende

ELEMENTBROER - JERNBETONSPUNSPANKER

Specielle emner efter opgave.

Alt i betonvarer efter D. S. 400

Ringkøbing Cementvarefabrik - Tlf. (07) 32 16 00

A/S N. SKYTTE

MARKVANDING

DANREGN

SPECIALFIRMA · FORLANG TILBUD
BRANDE · TLF. 07-18 0755*

RØDE DRÆNRØR

2" - 8" - samt grenrør i
forskellige dimensioner

GALTEN TEGLVÆRK (06) 94 30 29

Dansk Skovkontor *A/S*

SKOVBRUGSREDSKABER, SKOVHEGN, SKOVBRUGSKEMIKALIER

Til plantning i kvas: GRØNRIS PLANTEBOR
Mod **snudebiller**: dypning i GRANAROL (17 % D.D.T.)
før udplantning.

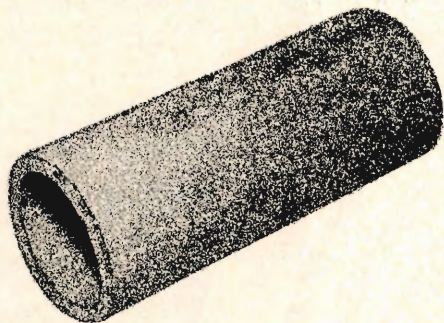
Mod **Lus**: LINDAN 80 på lager (i begrænset omfang).

Postbox 1
4700 NÆSTVED

Forlang venligst brochure

Telefon
(03) 80 01 10

aflednings- manøvre

Der er vand i jorden.
Det har der altid været.
Men mange steder kan man godt
undvære vandet – i marker og under huse.
Drænrør leder vandet væk, simpelt
og effektivt.
Forøvrigt kan drænrør også bruges til f.eks.
ventilation i husmure. Eller som vinreoler.
Og så pynter de samtidig.
Vil De vide mere om drænrør?

**TEGL
INFORMATION**

Teglkontoret
6670 ØLGOD · TELEFON 05 · 24 47 11

**Kornvalse
til
landbrug**

A/S MØLLESTENS-
FABRIKKEN

engsko

Strømmen
8900 Randers
Telefon (06) 42 99 99

A/S Grindsted Imprægnerings- anstalt

er køber af nåle-
træ til master i alle
størrelser fra
7,7 m 16 cm top.

Kontant
afregning.

7200 Grindsted
telf. (05) 32 08 55

PVC-DRÆNRØR

altid på lager

Leveres omviklet med filter af fibertex,
kokos eller halm.

Nyrup Plastrør A/S

MIDTSJÆLLANDS HALMVAREFABRIK

4380 Nyrup - Tlf. (03) 60 31 00

Carlo Mortensen

St. Sct. Mikkelsgade 21 . Viborg
Telefon (06) 62 03 55

BOGTRYK . OFFSET . KARTONNAGE

Dansk stålgærde
- effektiv indhegning

NKT

AKTIESELSKABET
NORDISKE KABEL- OG TRAADFABRIKER
Gl. Banegaardsvej 25 . 5500 Middelfart
Tlf. (09) 41 10 30

183

A L. HAMMERICH & CO
S GRØNNEGADE 57 - 8000 ÅRHUS C
TELEFON (06) 12 71 55

Hegn

Hedeselskabets
hegns-elementer
i mange forsk. højder
og typer:
Ege-hegn, lærke-
hegn, dyrehavehegn,
rullehegn, todelt-
hegn m. m.
Rekvirér brochure
med priser.

H HEDESELSKABET
7330 BRANDE
TLF. (07) 181088

HEDESELSKABETS LABORATORIUM

Hjultorvet . 8800 Viborg . Telefon (06) 62 61 11

Laboratoriets
atomabsorptionsflammespektrofotometer

Autoriseret af landbrugsministeriet til udførelse af jordbundsanalyser.

Ansvarlig i henhold til autorisationen:
civilingeniør J. Frederiksen

Kemiske og fysiske Jordbundsanalyser

Drikkevandsanalyser

Analyser af spildevand og vandløbsvand

Analyse af kalk, mergel og brændselsstoffer

I øvrigt mange arter

af kemiske og fysiske analyser

SPAREKASSEN

Midtjylland

sds

Hulkjærhus Planteskole

Rødkjærbro
Telefon (06) 87 03 33 - 87 00 25

**PLANTER I L SKOV,
LÆHEGN OG HAVE**

PINDSTRUP SPHAGNUM

leveres i følgende sortimenter og størrelser:

FIN	Poser à 430 l og 200 l
MELLEMFIN	Poser à 400 l
GROV	Baller à 520 l
PINDSTRUP/PLUS, næringsberiget	Poser à 200 l
LØS USORTERET	Poser à 100 l og vognlæs, min. 25-35 m ³
FÆRDIGBLANDING 1	Poser à 400 l
FÆRDIGBLANDING 2	Poser à 200 l

PINDSTRUP MOSEBRUG A/s

PINDSTRUP

8550 RYOMGAARD

Tlf. (06) 39 61 00

1/2 DANSK FRØHANDEL

TRIFOLIUM - SILO

Taastrup Tlf. (01) 99 00 11
Randers Tlf. (06) 42 22 00
Køge Tlf. (03) 65 11 43

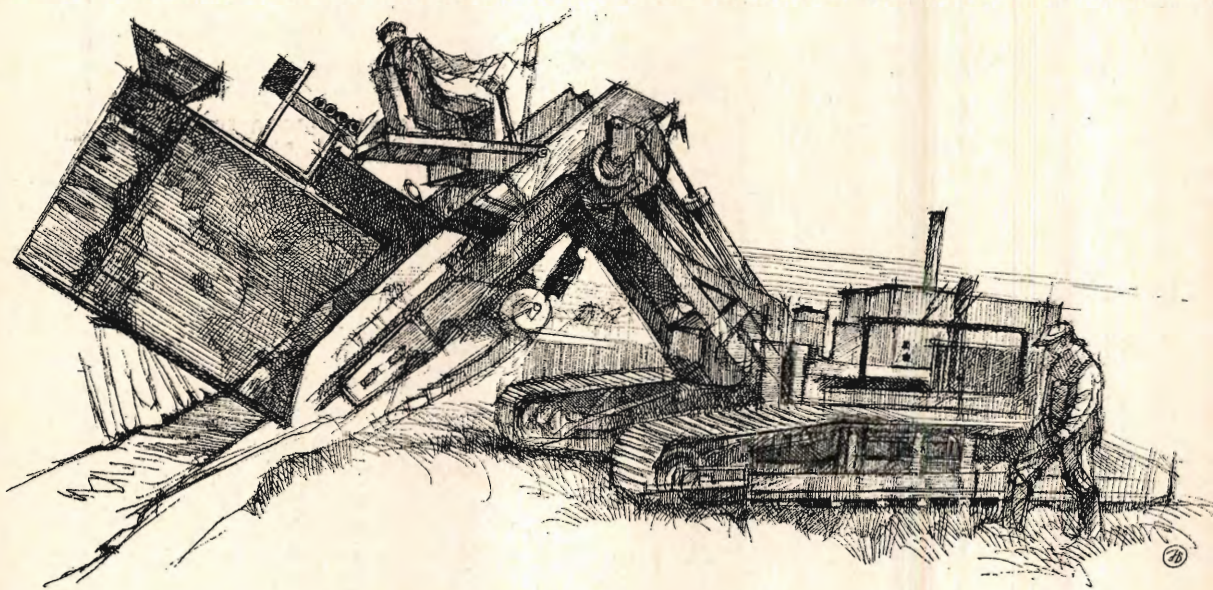
Grenaa Tlf. (06) 32 05 00
Nakskov Tlf. (03) 92 08 25
Middelfart Tlf. (09) 41 04 00

HEDESELSKABET

har erfarne konsulenter, som kan vejlede teknisk og juridisk, når det gælder dræning, rørlægning af grøfter, uddybning af vandløb og miljøteknik.

Undgå på den måde fejlinvesteringer og lovovertrædelser.

Hedeselskabets nye automatiske drængraver i maleren Johs. Bæchs streg

Hedeselskabet har distriktskontorer i

Brovst, Aalborg, Viborg, Ø. Jølby, Videbæk, Århus, Varde, Kolding, Vejle, Haderslev, Tønder, Aabenraa, Odense, Slagelse, Roskilde, Næstved og Nykøbing F.

og filialkontorer i

Aars, Svendborg, Hillerød, Rønne, Rønde, Sønderborg, Nakskov, Hjørring, Dybvad og Karise.
